

„Megtudtam, hogy az élet semmit sem ér, de semmi sem ér föl egy élettel.”
(André Malraux)

* * *

Kalmár László

Ki volt Czárán Gyula

2. rész

Czárán, a barlangász

Az előbbieken említett „kalauz” arról tanúskodik, hogy Czárán Gyulát nemcsak a felszín látványosságai, hanem a barlangok mélységei is vonzották. Több mint húsz kisebb-nagyobb bihari barlang bejárásához ad útmutatást. Nyelvezete sajátos és találó, egyszerűbb és kifejezőbb, mint a magyar nyelvű szakirodalomban meghonosodottak.

„Báb-oknak nevezem a barlang talajából felnyúló, alulról felfelé nőtt képződményeket (a stalagmitokat). Csap szóval jelölöm azokat, melyek felülről növe lefelé, a barlang mennyezetéről csüngnek alá (stalagtitokat). Azon cseppkő-burkolatok jelölésére pedig, amelyek a barlang falain végigszivárgó vízből képződve, ezeket mintegy páncélszerűleg beborítják, a vért szót használom”

Nevéhez fűződik a Meziádi cseppkőbarlang feltárása, leírása és jelzéssel történő ellátása és első térképe éppúgy, mint a révi Zichy cseppkőbarlang robbantással való járhatóvá tétele és több más barlang első leírása. Meziádon egyes járatoknál betűjeleket is használt. A bny betűk benyitót, zsákutcát, az ü betű üreset, azaz különösebb látnivalót nem rejtő járatot jelzett. A helyes utat irányító nyilak mutatták.

Könyvében tanácsot is ad a barlangok bejárására. Többek között felhívja a figyelmet arra, hogy a „barlangok bejárására a szurokfáklya éppen nem alkalmas: mindent befüstöl s nyugtalan lobogó lánggal ég. Legcélszerűbb a nagy négyágú stearin-fáklya: intenzív, szép, nyugodt világot ad s 7-8 órát eltart, tehát olcsóbb is amannál. De magnézium-szalag nélkülözhetetlen minden barlangnál: e nélkül az alvilág szépségeit felismerni és megérteni lehetetlenség.”

Ezen a vidéken a földalatti (és földfeletti) látnivalók, cseppkő-formák többségének ő a keresztapja. A legtöbb elnevezést a görög-római és a zsidó-keresztény mitológiából merítette. Ezek egy része - annak ellenére, hogy a két világháború közötti és utáni hatalom egyaránt tüzzel-vassal irtotta - a közhasználatba is áttent.

A felszínen is folytatott karszt megfigyeléseket. Közvetlenül a halála előtt - már betegen - ment át a kalugyeri Dagadó forráshoz annak megállapítására, hogy időszakos vagy intermettáló, azaz meghatározott időközökben előtörő, ám télen-nyáron működő forrásról van e szó. 1905. december 14-16. között, a nagy hideg ellenére állandóan a forrás mellett tartózkodott, és azt sikerült megfigyelnie, hogy a forrás minden fél órában most is előtör és visszahúzódik, vagyis nem időszaki, télen is működik.

Czárán, az ember

Gyermeknek jó eszű, szorgalmas volt és szófogadó. E tulajdonságai ifjúkorában is megmaradtak. Hiába szeretett volna mérnök lenni, hiába vonzotta a műszaki pálya, apja kívánságára jogot tanult. Amikor az apja tanulmányai félbeszakítását kérte, zokszó nélkül megtette. A magyaron kívül jól beszélt románul, németül, franciául és olaszul. Széleskörű és alapos klasszikus műveltsége mellett az adott kor természettudományos ismereteivel is rendelkezett. Szerette a zenét, volt egy sajátos hangszere, a néma zongora, amelyhez, ha megfáradt, többször is leült játszani.

Sokan zárkózott különcnek tartották, pedig csak a provinciális földbirtokos élet untatta. Akik a túrák során ismerték meg, legendákat meséltek önzetlenségéről és kedélyes humoráról.

Ismerte és tisztelte a természetet: „... nem szabad az embernek - kultúrájában és ennek haladásában elbizakodva - magát a természettől végképp elszakítani, s nem szabad azzal minden összeköttetést felbontania, hanem ellenkezőleg, testi-lelki parancsoló szükség az Édesanyánkkal az érintkezést mindég fenntartanunk. És mi volna erre jobb és könnyebb mód, mit a természet szépségeit feltárni, megismertetni, azokkal foglalkozni, behatásuknak kedélyünket átengedni, s e benyomásokat gondolat és érzésvilágunk bővítésére és kimélyítésére felhasználni? Hiszen készen ajánlja a szépségeket, mintegy ide kínálja nekünk a jó Anya, hogy vele a természettől és a természetestől való elpártolás szülte bajaink ellen orvosságot, újra meg újra felfrissülő munkaerőt, testi, lelki ruganyosságot, egészséget, vigaszt, megnyugvást, újjászületést, kiapadhatatlan örömforrást nyújtson.”

Rendíthetetlennek tűnt a feltárási szorgalma és munkabírása mindaddig, amíg szívbaja közbe nem szólt. 1906 január 6-án legyűrte a betegség és meghalt. Menyháza fürdő temetőjében helyezték végső nyugalomba. Sok százan kísérték el az utolsó útjára. Nem csak a család, a barátok és tisztelők, a turistatársak, de közeli-távoli falvak lakói is szép számmal. *Szádeczky Gyula*, tudós barátja és nem egy útján társa, így búcsúzott tőle: „... *Nemes életed nem pergett le hiába. Hegy, völgy, erdő, mező és patak századokig büszkén fogja hordozni nevedet, a nép, mely a gyönyörű hegységet lakja, s kit te annyira szerettél, még unokáinak unokáiban is megtartja jószágod emlékét, a kialudt fáklyát, az elejtett hegymászó botot pedig ezer és ezer kar ragadja meg ismét. Lobogtatni fogja a fáklyát, használni fogja a botot nyomdokaidon útmutató-sod szerint mindaddig, míg a természet csodás szépségei lelkesítenek.*”

Feketegránit sírkövén a felirat: „*Csak az hal meg, akit elfelejtenek*”. Kívánom, hogy ez a nagyszerű ember sohase haljon meg.

Felhasznált irodalom: Zárny J.: *A természetjárás apostola*, Papp L.: *A Bihar-hegység meghódítása*, Czárán Gy.: *Kalauz a biharfüredi kirándulásokra*.

Folytatjuk

(Megjelent a *Természetbarát Híradó* Czárán Gyula különszámában, 1997. augusztusi számában)

* * *

Zsiday-Galgóczi Krisztina

Rendhagyó pinceteszt Örményországban, Hajastanban

Borok és emberek a civilizáció bölcsőjéből

Ha nem ismerjük, akkor ránézésre száraz, érdektelen. Aztán, ha kéréget aprólékosan lehámozzuk, varázslatos apró rubinok gyönyörködtetnek minket. Egyedülálló élmény. Gránátalma. Örményország szimbóluma. Miképp a gyümölcsöt hámozva a magvak, úgy tárult fel előttem lépésről lépésre az ország és borai, borászatai, hogy aztán élvezettel habzsoljam, amíg csak lehetett. Ha megkérdeznék, hogy a világon hol ámultam a legtöbbet, azt válaszolhatnám: adjanak egy esélyt Hajastannak!

Isteni elkötelezettségek

Amikor egy államban ilyen fontos szerepet játszik valami, adott esetben a bor, az nem marad ki a mitológiából sem. A főisten, Haldi felesége volt a bor istennője, valamint további három alacsonyabb rangú istenség felelt a metszésért, az érésért és a szüretért, amint azt vendéglátónk kikutatta az ősi feljegyzésekből. A szüret istennője, *Anahit* egy pogány istenség, aki formát váltva a mai napig él. Bár ma Szűz Mária képében ünneplik, az üzenet keveset változott. A termékenységet, a születést ünneplik benne. A régi időkben augusztus tizedike környékén, teliholdkor összejöttek a népek ünnepelni, persze szőlővel, borral. Ezen a napon bárki bárkivel hálhatott. Bár az ilyen orgia hallatán sokan felkaphatják a fejüket, ne feledjük, gyakorlatilag ez biztosította a szétszórta élő nép genetikai frissítését, a deformitások elkerülését. Az istenek után a királyok sem maradtak ki a szőlővel kapcsolatos kötelező teendők alól. Két előírt feladata volt minden uralkodónak. Templomok építése, vagy legalábbis renoválása, és új borászatok, szőlőültetvények létrehozása.

Ez utóbbi mindig a feleség, a lánygyermek, esetleg az anya után kapta nevét - a szeretet és megbecsülés legnagyobb jeleként. Ugyanakkor, amikor ellenséges seregek érkeztek, azok a templomok lerombolásán túl a szőlőket, borászatokot is elplanírozták. A fontos női családtagokról elnevezett kertek felégetése, kiirtása egyenértékű volt az asszonyok megerősökölésével. Mindeközben a különféle amforákat, edényeket nézegetjük, lelkünk a messzi múltban kalandozik a vendéglátónk által felvázolt képeket követve.

Hogyan cserélte le a világ első borivó nemzete a mitológikus bort a pórias vodkára? Bortörténetészborász vendéglátónkkal a többi terembe is benézünk. Rengeteg penészlepte palack sorakozik. Hatalmas asztal vár ránk a kóstolóval. Letelepszünk, de a diskurzus továbbra is a történelmi vonalon folyik, hiszen még messze nem értünk a végére. Az örmények voltak az elsők a világon, akik a kereszténységet mint államvallást felvették a III. században. A történetet röviden összefoglalva, az örmény államot folyamatosan támadások érték. A pillanatnyi megszállástól vagy szabadulástól függően a borászat is hol összeomlott, hol újjáéledt. Egészen 1828-ig, amikor csatlakoztak Oroszországhoz. Ez az időpont azért fontos, mert ekkor alakult át máig hatóan a borászat szerepe. 10 liter bor 2 liter vodkával volt egyenértékű, ha exportálták. Értelemszerűen ez oda vezetett, hogy ráálltak a vodka és a konyak gyártására a nagyobb haszon re-